

Előszó

Itt olvasható kötetünk előzménye a 2022 novemberében megrendezett *Avantgárd nőírók, női alkotók* című nemzetközi konferencia volt, amelyre a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetében került sor. A kétnapos konferencia hiányokat igyekezett pótolni, hiszen bár a nemzetközi avantgárd mozgalmakban nők is jelen voltak, művészi tevékenységet folytattak, munkásságuk többnyire háttérbe szorult, a kánonba sokkal kisebb eséllyel kerültek bele, ezért életművük feldolgozása is sok esetben várat magára. Ezzel a jelenséggel kapcsolatban szokás Susan Rubin Suleiman „kettős marginalitás” fogalmára hivatkozni,¹ amely plasztikusan szemlélteti azt a tényt, hogy a nők a kánonban egyébként is sokáig a szélre szoruló avantgárd margójára kerültek, noha – többféle érvényesülési stratégiával – sok esetben különleges művészi teljesítményeket hoztak létre.

A konferencia az avantgárd női szereplőinek munkásságára kérdezett rá interdiszciplináris érdeklődéssel, több művészeti ágra kiterjedően (irodalom, képzőművészet, színház, alkalmazott művészet: fotó, díszlettervezés), s hangsúlyozta a vizsgált életművek gyakran intermediális jellegét is. Arra is felfigyelhetünk, hogy bár nagyon nehéz meghatározni, mi az, amit specifikusan nőinek tekinthetünk ezekben az avantgárd jellegű életművekben (vagy életmű-szakaszokban), feltűnően sok nő dolgozott alkalmazott területen, illetve előadóművészként. Ennek oka az lehet, hogy a szóban forgó időszak patriarchális jellegű társadalmának keretei között gyakran csak az alternatív oktatási lehetőségeket vehették igénybe (például ritkán vették fel őket a hivatalos képzőművészeti akadémiákra), illetve általá-

1 Susan Rubin SULEIMAN, *A Double Margin: Women writers and the Avant-Garde in France*, in Susan Rubin SULEIMAN, *Subversive Intent, Gender, Politics, and the Avant-Garde*, 11–32 (Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1990).

ban is elvitatták tőlük az autonóm kreativitás képességét, inkább csak reprodukciós feladatokra tartották őket alkalmasnak. Máskor viszont a női művészek úgy gyakorolták az avantgárd művészet jellemző műfajait, hogy szubvertálták azokat, illetve alkotásaikon keresztül a saját kérdéseiket tették fel, saját életproblémákra kérdeztek rá, s ehhez igazították, átszabták a műfaji kereteket is – ekképpen maszkként használták, női pozícióból szólaltatták meg, női hanggal töltötték fel ezeket a műfajokat, vagy annyira ironikussá tették azokat, hogy önmaguk paródiájába mentek át.

Tanácskozásunk során azt is sikerült megmutatni, hogy a szóban forgó alkotók életműve földrajzi szempontból ugyancsak változatosnak mondható, származásukat, lakhelyeiket, anya- és alkotó nyelvüket tekintve is – ami persze nem női sajátosság, sokkal inkább az avantgárd transznacionális jellegének bizonyítéka. Az irányzati sokféleség lokálisan azért sok esetben kötött: könyvünk szereplői oroszokként nagyrészt a futurista mozgalmon belül alkottak, míg a franciák jobbra a dada és a szürrealista művészet tájékán működtek, s a könyvben szó esik a lengyel katasztrófizmusról is. Megfigyelhető ugyanakkor, hogy életük során ezek az alkotónők gyakran a világ több helyén éltek átutazó vagy életvitelszerű jelleggel, ahol a megszokottól eltérő társadalmi, nyelvi és kulturális kontextussal találkoztak, azokhoz (is) igyekeztek alkalmazkodni, új művészeti csoportokhoz, mozgalmakhoz csatlakoztak, vagy működtek velük együtt – tehát a fent állítottakat árnyalando kimondható, hogy gyakran egy-egy csoporton, mozgalmon, irányaton belül megoszlott a nemzeti hovatartozás.

Így tehát, már csak a konferencia tárgyához hűen is nagyon örültünk, hogy tanácskozásunk résztvevői nem csak különböző tudományterületek szakértőiként (művészet-, irodalom-, színháztörténészként), hanem több nyelvi tanszékről vagy más-más kultúra ismerőjeként érkezve csatlakoztak hozzánk. Sőt, mi magunk is illeszkedni igyekeztünk e transznacionális szellemhez annyiban, hogy a határon túlról is érkezett magyar anyanyelvű vendégelőadóink, valamint felkérhettük szereplésre a nemzetközi avantgárdkutatás egyik kiemelkedő alakját is.

Utolsó két előadásunk eltér a többitől annyiban, hogy ott közelebb ugunk a mához: az avantgárdnak voltak „utórezgései” is, az ún. neoavantgárd (valamint az *underground*), amelynek színházi újítóirol is szó esett tanácskozásunkon.

Természetesen e hatalmas – és részben feldolgozatlan, Magyarországon pedig végképp kevésbé ismert – területnek csak kis szeletét (vagy inkább: különálló részterületeit) sikerült bemutatnunk konferenciánk során, a téma további kutatásra, kutatócsoportok elmélyült munkájára vár.

Földes Györgyi